

UOT: 821.512.162

Sona Xəyal
AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu
Bakı ş., İstiqlaliyyət küç.,26
sonaxeyal@mail.ru

ƏLİABBAS MÜZİNİBİN “AZƏRBAYCAN ŞAİRLƏRİ” TƏZKİRƏSİ

Açar sözlər: *Əliabbas Müznib, arxiv, şair, əsər, əlyazma*

Görkəmli şair, nasir, publisist, tərcüməçi və tədqiqatçı Əliabbas Müznib Mütəllimzadənin zəngin arxivi AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda mühafizə olunur. Arxiv materialları, eyni zamanda, fondun müxtəlif şifrələri ilə qovluqlarda toplanmışdır.

Əliabbas Müznibin sağlığında özü tərəfindən topladığı materialların bir hissəsini kitab şəklində nəşr etdirmişdir. Repessiyaya məruz qalmış Ə.Müznibin ölümündən sonra arxivi dağıdılmışdır. Lakin Əlyazmalar fondu yaradıldıqdan sonra həmin materialların bir hissəsi əldə edilmişdir və onlar hal-hazırda Əlyazmalar İnstitutun xəzinəsində qorunmaqdadır.

Bakı və Abşeron şairlərinin tədqiqatçısı kimi məqalənin müəllifi Əliabbas Müznibin topladığı materialları araşdıraraq, bir neçə şairin əsərlərini transfoneliterasiya edib nəşrə hazırlamışdır.

Mirzə Əbdülxalıq Yusifin əsərləri toplanmış “Dirildi aləmi eşqin nidası”(1) adlı kitabda ən çox Ə.Müznibin topladığı materiallarından və şair haqqında yazdığı geniş məqaləsindən istifadə olunmuşdur.

Mirzə Həsib Qüdsinin “Mehriban qardaş tək himmət eyləyək” (2) adlı kitabında yalnız Müznibin toplusunu və ön sözünün transfoneliterasiyası müəllif tərəfindən həyata keçirilib və kitab Müznibin tərtibatında nəşrə hazırlanmışdır.

Mirzə Əbdülxalıq Cənnətinin “Vətən tərənesi” (3), Hacıəli Pərişanın “Gəl edək himməti qeyrət (4)” adlı kitablarında da Ə.Müznibin topladığı materiallarından istifadə edilmişdir.

Səməd Mənsurun “Birini bayramı, birinin matəmi” (5), Ağadadaş Münirinin “Bahar ağlayışı” (6) adlı kitabları nəşrə hazırlarkən digər mənbələrdən istifadə edilsə də, burada Ə.Müznibin topladığı materiallar böyük əksəriyyətini təşkil edir.

Əliabbas Müznibin arxivində bir sıra Azərbaycan şairləri haqqında əlyazma yazılar mövcuddur. Müəllif tərəfindən on altı bakılı şairi haqqında qələmə aldığı yazıları, şairlərin yaradıcılığından təqdim etdiyi şeir nümunələrini, eləcə də Bakı ilə bağlı məqalələri “Əliabbas Müznib Bakı və bakılı şairlər haqqında” (7) adı altında kitab hazırlanıb nəşr edilib. Bundan başqa çapını gözləyən bir sıra kitablar da vardır.

Əliabbas Müznibin “Azərbaycan şairləri” təzkiyəsi Əlyazmalar İnstitutunun fondunda beş qovluqda toplanmış, ayrı-ayrı şifrələr altında saxlanılır. Tədqiqatçı-müəllif demək olar ki, bütün təzkiyələri, cümlələri, axtarış aparıb üzə çıxartdığı dövrü mətbuat materiallarını, xalqımızın mədəni kapitalı olan klassik irsimizi toplamışdır. Materiallarda bəzi şairlərin əsərləri ilə yanaşı haqqında da məlumat verildiyi üçün bu topluları təzkiyə kimi nəşrə hazırlamaq qərarı verildi.

2021-ci ildə “Azərbaycan şairləri” təzkiyəsinin D-357 şifri altında mühafizə olunan birinci hissəsini transfoneliterasiya olunmuşdur. Həmin əlyazma 31x20 sm ölçüdədir, mətn qara və bənövşəyi mürəkkəblə yazılmışdır. Əlyazmanın vərəqlərinin aralarında müxtəlif şəxslərə məxsus olan əlyazma vərəqləri vardır. Əlyazma Həşimi təxəllüsü ilə yazan şairin bir qəzəli ilə açılır:

*Bəzmi-mey eyləmiş dün gecə sultanlar ilə,
Necə sultanlar ilə bi sərü samanlar ilə.*

*Meyü məhbubə mənə tövbəlidir, derləmiş,
Dustlər, nəcürəyin bu quri böhtanlar ilə.*

*Nə mənə səbr müyəssərdü və nə vəsli-həbib,
Dutubən kuyini şeit olub əfğanlar ilə.*

*Məst olub aşiqi-şeyda olubən yaqasi çak,
Gəzirəm şəhri bütün cəm' pərişanlar ilə.*

*Haşimi, qabili-səqir degil qisseyi-eşq
Kim, oni şərh edəsən dəftəri divanlar ilə.*

Burada ədəbiyyat tariximizə düşən Xaqani Şirvani, Fələki Şirvani, Məhsəti, Qazi Bürhanəddin, Həsənoğlu, Kişvəri, İmadəddin Nəsimi, Hamidi, Xəlifə, Süruri, Bəsiri, Xəlili, Şahi, Arif Allahi, Nəbati, Şəmsi Qarabaği, Həsən Lələ, Baba bəy Şakir və başqa görkəmli şairlərlə bərabər Saleh, Süleyman, Heydərquli Təbib, Hali, Matəmi, Zakiri-sani, Mirzə Əhməd, Rəfi, Rica, Cani Ordubadi, İmanquli Həsərət, Sərşar, Lətifi, Üşşaq, Hacı Qubalı, Sabit Şəqaqi, Əliağa Aləm kimi tam irsi əlimizə çatmayan şairlərin də əsərləri vardır.

Tədqiqat obyektini kimi Bakı-Abşeron ədəbi mühitinin yetirmələri olan Möhnəti Bakuvi, Baqir Bakuli, Əsəd Pərvin, Əli Bakılı, Mirzə Abbas Şahin, Ağadadaş Sürəyya, Pərtöv, Cənubi Azərbaycan şairlərindən Mücrim Ərdəbili, Əttar Ərdəbili, Mir Nazim Ərdəbili və başqa şairlərin əsərlərindən nümunələr də maraqlıdır.

Əlyazmada bəzi şairlər haqqında verilən geniş məlumatlar diqqəti cəlb edir. Görkəmli Azərbaycan şairi Fələki Şirvani haqqında bir neçə kitabda qısa məlumatlar verilmişdir. Ə.Müznib şair haqqında yazır: "Fələki bir tərəfdən ustadı Əbu Ülanın yardımı, bir tərəfdən müasiri Xaqani ilə olan yazışması sayəsində o qədər keçməmiş böyük şöhrət qazanmış, Şirvanşahlar sarayına qədər icrayi-nüfus etmişdir.

Müəllimi Əbu Ülanın yanında böyük mövqeyi var imiş. Xaqaniyə qızını verdikdən sonra Fələkinin o fikirdə olduğunu bilərək könünü qırmamaq üçün iyirmi bin vermişdir.

Fələki həyatını yalnız şeir yazmaq, bəxşislər alub yüksək və möhtəşəm binalərdə rahatca keçürməmiş, həyatı bərhad edən və əş'ari-bədi həyəcanlar, ilahi ilhamlar verən sevgiyə dutunmuş. "Şahdi-Sadiq" və "Atəşgədə" müəllifləri Fələkinin bu sevilməsinə gəyət dərkən bir sevgi kibi təlqin edirlər". Tədqiqatçı şairin A. Əbasəltin tərcüməsində bir qəzəlini vermişdir:

*Hər gecə ayrılığın bağırimi qan etdi, inan,
İstəgil qəlbimə artırmadadır dərdi-nihan.*

*Ğəmi-şövqinlə könül döndü bir atəşgədəyə,
Göz yaşım hər gün aqar toprağa, Ceyhundur o, san.*

*Harda eşqimlə sənə hüsni tərif edələr,
Leyli-Məcnun adını bir nəfər anmaz o zəman.*

*Zülfinin kölgəsi hər qəlbə saçar sanki ziya,
Bəxtsiz xəstə könül bulmadı ondan da nişan.*

*Bana v əhd etdi vəfa etməyi ağzın, lakin,
Eləməz bircə vəfa etməyə ta bağırimi qan.*

*Sənin eşqinlə könül qorqulu bir yolda gəzər,
Ayıramazlar Fələkini eylə mədhuş yoldan.*

Əlyazmada şair Xəlifə haqqında "Səyahətində təcrübəsini artırıdıcə, elmi-ədəbi məlumatını artırmış, Füzuli üslubini andıran klassiq və rübabi ədəbiyyat meydanə çıxarmışdır. Əhdinin dediginə görə, türkcə-farsçə-ərəbcə olaraq üç dildə şeirlər yazmış, Nizaminin "Xəmsə"si kibi bir "Pənc gənc" vücadə gətirmişdir. Yalnız gəzəl və məzəh nəzmlərində müvəffəq olmamış, məsnəvisində daha böyük yaradıcılıq göstərmişdir" yazan tədqiqatçı şairin iki qəzəlini də təqdim etmişdir ki, bunlardan biri bizim üçün yenidir:

*Şəfayi-mərdümi-çəşmim, şəha, kürdi-ğübarındır,
Şəfayi-qəlbi-pürxunim günəş qövslü üzərindir.*

*Ləbi-meygunim, ey gül, qan edirsə, günlərim, etsin,
Nə gəm, dil gənçəsi için bileylan bir qərarındır.*

*Səvadi-zülfü-mişkinin dutubdur arizin dövrin,
Xəta yoq kişvəri rum üzrə cəmişi-zəngibarındır.*

*Dağıtma şənə ilə zülfü, könlümüni dağıt, zira,
O mənim aşiyanımdır, bu sənin öz diyarındır.*

*Xəlifə gər səri-kuyində etsə nalələr, lütf et,
Degil ağyarın, ey məh, kəndi yarın kəndi yarındır.*

Əlyazmada maraq doğuran məlumatlardan biri də şair Hafiz Bərdəli haqqındadır. Tədqiqatçı bizə yeni bir şair təqdim edərək yazır: "Xətai, Füzuli, Şahi ilə müasir olan Hafiz hicri doqquzuncu əsrin I yarısında Bərdədə doğulmuşdur. Babasının adı Adil, atasının adı Əhməd, özi isə Hafizəddin Məhəmməd denilməklə məşhurdur. İbridai təhsilini Bərdədə (təmam) etdikdən sonra o zəmanın icab etdiyi elmləri bir yerdə Mövlana mərid adlı bir alimdən oquyaraq təhsilini ikmal etmişdir"...

Tədqiqatçı şairin təriqətinə görə Bərdədən çıxıb İstanbula getdiyini, orada yerləşdiyini, yazıb-yaratdığını qeyd edərək yazır: "Şeirinin səlasəti, dilinin şirinliyi, təbinin lətifliyi hər kəsə məqbul görülmüşdür. Türki və farsçə şeir yazmaqdan əlavə nəsr yazmağa məşğul olmuşdur. "Tərcümeyi-Şəqayiqi-Məcdi"nin yazdığına görə, Şərafəddin Yəzdinin "Teymurnamə"sini türkcəyə tərcümə etdiyi kibi, Əliyyəli-Mürtəza mətfiyələrini də bir kitab halında yazmışdır.

Bununla bərabər bir müddət məmuriyyətdə olub bir çox yerləri gəzdikdən sonra İstanbula yerləşmiş və ailə sahibi olmuş, qocalmış ehmal ki, Şəhi təzkiyəsinin qeyd etdiyi "bəyazı" bunun zamanında hicri 957-də ölmüşdür.

Ehtimal ki, Şəhi təzkiyəsinin əldə mövcud olan şeirlərində ibtida bəşəri eşq, sonra həqiqi eşq, nəhayət sufyanə duyğular görülür. Şübəhsiz, son qism mühacirətdən aldığı acılıqların məhsuludur. Lakin nə qədər böyük müqtədir bir şair olmuşsa da, divanı ortada yoqdur. Təzkiyələrdə görünən mətlələri bunlardır:

*Xoşa ki, meykədə kümcində bir yatağım ola,
Əlim, ayağım ola, kasədən fərağım ola.*

***

*Fələk altun minikdir kim, zəmini asimanıdır,
Şəh məracə layiqdir, o xələti-xosrovanıdır.*

*Badə əlində əcayib nəsnə buldım kuş idin,
Məst olan təklif saqət olsun, ondan tuş idin.
Aşıqlar, bəlazadələr, mübtəlaləriz,
Aləmdə bir məhəbbətə qalmış gədaləriz.*

***

*Fəna eşq işrə ol bulğan ki, əcəmi rumi həm qalmasun,
Cünun birlə hekayətlər qoyub getmək fi şöhrətdir”*

Əlyazmada oxuculara məlum olmayan bir sıra şairlər və yeni əsərlər vardır ki, hamısı haqqında söz açmaq bu məqalənin həcminə uyğun deyildir. Ümid edirik ki, Müznibin "Azərbaycan şairləri" təzkiyəsinin digər bölümlərində də yeni şairlər və yeni şeirlərlə rastlaşacağıq.

Ədəbiyyat:

- 1.Mirzə Əbdülxalıq Yusif. Diriltdi aləmi eşqin nidası. Bakı: Nurlan, 2002.
- 2.Mirzə Həsib Qüdsi. Mehriban qardaş tək himmət eyləyək. Bakı: Nurlan, 2004.
- 3.Mirzə Əbdülxalıq Cənnəti. Vətən təranəsi. Bakı: Nurlan, 2006.
- 4.Насиəли Пərişан. Гəl edək himmətү qeyrət. Bakı: Nurlan, 2005.
- 5.Səməd Mənsur. Birini bayramı, birinin matəmi. Bakı: Nurlan, 2003.
- 6.Ağadadaş Müniri. Bahar ağlayışı. Bakı: Ecoprint, 2016.
7. Sona Xəyal. Əliabbas Müznib Bakı və bakılı şairlər haqqında. Bakı: Nurlan, 2003.
- 8.Əliabbas Müznib. "Azərbaycan şairləri" təzkiyəsi. Ə/İ. D-357.

Сона Хаял

ОБЗОР ТАЗКИРЕ "АЗЕРБАЙДЖАНСКИЕ ПОЭТЫ" АЛИАББАСА МУЗНИБА

Резюме

Богатый архив выдающегося поэта, прозаика, публициста, переводчика и исследователя Алиаббаса Музниба хранится в Институте рукописей имени Мухаммеда Физули НАНА. Определенная часть этого архива из разных форматов фонда собрана и хранится в папках. Тезкире «Азербайджанские поэты» хранится в пяти папках. Эта статья раскрывает содержание первой папки тезкире.

Ключевые слова: *Алиаббас Музниб, архив, поэт, произведение, рукопись.*

Sona Khayal

COMMENTARY OF "AZERBAIJANI POETS" BY ALI ABBAS MUZNIB

Summary

The rich archive of the outstanding poet, prose writer, publicist, translator and researcher Aliabbas Muznib is kept in the Institute of Manuscripts named after Muhammad Fizuli of ANAS. A certain part of this archive, from different fund formats, is collected and stored in folders. Tezkire "Azerbaijani Poets" is collected in five folders. This article reveals the contents of the first tezkire folder.

Key words: *Aliabbas Muznib, archive, poet, work, manuscript*

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 01.12.2021

Çapa qəbul olunma tarixi: 06.12.2021

*Filologiya üzrə elmləri doktoru Nailə Səmədova
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur.*